I. FUNERIU

MISOGINISMUL ŞI STILISTICA GENULUI GRAMATICAL LA I. L. CARAGIALE

À mon amie G. G. Neamțu,
en souvenir de notre jeunesse folle

La seminarul de literatura română o studentă m-a rugat să dau un verdict *ex cathedra* asupra unui subiect care o frământă privindu-l pe I. L. Caragiale : fost-a scriitorul nostru misogin, ori ba? Iată, prelucrat în scris, ce am improvizat oral, forțat de împrejurări:

...Când ataci un subiect vizând personaje feminine, te gândeşti imediat la e**x**cesivele atitudini etico-literare cu care, de-a lungul vremii, a fost tratată femeia – „eterna poveste" – de la vergilianul *Varium et mutabile semper femina* din *Eneida*, la verdianul *La donna è mobile qual piuma al vento*, în viziunea ducelui de Mantua din *Rigoletto*[1]; de la *Dalila* biblică şi, dacă vreţi, eminesciană, din *Scrisoarea V*, „piatra ce nu simte nici durerea şi nici mila", până la *Cleopatra* lui George Bernard Shaw, ezitantă aceasta între calităţile intelectuale ale lui Cezar şi cele atletice ale lui Antoniu; toate acestea, între multe altele, de factură cvasimisogină. Pe de altă parte, nonconformistele reacţii feministe ale lui George Sand („mains dans ses poches, cigarette aux lèvres"[2]) sau protestele din *Le deuxième sex* al doamnei Simone de Beauvoir, niciodată… *madame Sartre*, se străduiesc să echilibreze cumva balanţa calificativelor. Te aştepţi, aşadar, reflectând asupra subiectului în opera lui I. L. Caragiale, la poziţionări subiective în prelungirea unor atitudini, de-a lungul timpului, polare. Găsim însă la I. L. Caragiale o atitudine echilibrată, întrucât scriitorul nostru, fără să cadă în adulaţii petrarchiste, priveşte cu îngăduinţă, ba uneori chiar binevoitor, până şi imoralitatea feminină. El a înţeles exact că „o femeie liberă este exact opusul unei femei uşoare". Căci, aşa cum par să ne sugereze amănunte din biografia și scrierile sale, infidelitatea femeii rezidă, în mare măsură, în condiţia ei de fiinţă de gradul al doilea, predestinată domesticului şi constrânsă în epocă la alianţe matrimoniale împotriva sentimentelor sale. (E cazul, între atâtea altele, al Veronicăi Micle.) De altfel, la I. L. Caragiale, femeia nici nu *înşală*, nici nu *trădează*, nici măcar nu *trișează*, ea… *traduce*, ceea ce este „indulgent" până şi etimologic: *trans duco* „a se duce dincolo", eventual în vederea unor… „mici economii".

[1] Având la îndemână YOUTUBE, am ascultat împreună aria şi am tradus textul.

[2] Octave Mirbeau, *Propos galants sur les femmes*, în „Le Journal", 1er avril, 1900, într-un text misogin (*nec plus ultra*); puțin mai jos: „[...] la femme est inapte à tout ce qui n'est ni l'amour ni la maternité. Quelques femmes – excéptions très rares – ont pu donner, soit dans l'art, soit dans la littérature, l'illusion d'une force créatrice. Mais ce sont, ou des êtres anormaux, en état de révolte contre la nature, ou de simples reflets du mâle dont elles ont gardé, par le sexe, l'empreinte. Et j'aime mieux ce qu'on appelle les prostituées, car elles sont, celles-là, dans l'armonie de l'univers".

BDD-V446 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:07:59 UTC)

Condiţia ancilară a femeii din vremea lui I. L. Caragiale marchează puternic reacţiile acesteia, din tinereţe până la senectute; atât numai că principiul feminin, în ciuda statutului său social de rang secund, reuşeşte să-şi atingă până la urmă ţelul, recurgând la cele mai diverse strategeme – izvorâte dintr-o experienţă seculară – cu ajutorul cărora nu de puţine ori surclasează bărbatul. Joiţica, din *O scrisoare pierdută*, şi Efimiţa, din *Conu Leonida, faţă cu reacţiunea*, sunt emblematice în acest sens. Inventivitatea şi hotărârea doamnei Trahanache dejoacă planurile lui Caţavencu, după care îşi savurează victoria umilindu-şi inamicul..., cu bonomie totuşi, căci îl salvează de la rigorile justiţiei ; justiţie care, în ţara asta, şi atunci ca şi acum, nu-i decât *moft*. Moftul român. Nu găsim, oare, la al doilea Caragiale, Mateiu, elocventul moto din *Craii de Curtea-Veche*, extras din pledoaria avocatului Raymond Poincaré la un celebru proces de corupţie de la noi: „Nous sommes ici aux Portes de l'Orient, où tout est pris à la légère"? Descoperim, în atitudinea Joiţichii, o mostră a mentalităţii balcanice, mai subtile, căci mai înţelegătoare cu natura umană decât cea occidentală, cum constata odată Alexandru Paleologu. Într-adevăr, deşi învingătoare, madam' Trahanache nu e, totuşi, o doamnă de fier, precum în veacul abia trecut lady Thatcher[3], şi aceasta pentru că Zoe nu împinge imboldul vindicativ până la capăt; ea nu-şi anihilează definitiv adversarul, ci, dimpotrivă, îi acordă acestuia şansa reabilitării, cu condiţia – inacceptabilă pentru spiritul britanic – să-şi calce pe onoare şi să-şi asume, ignobil, umilinţa publică..., ceea ce Caţavencu acceptă bucuros[4]. *Bărbată, bărbată*, cum s-a străduit a fi, urmând îndemnul lui Tipătescu, ea rămâne totuşi femeie, şi nu oricum, ci îndreptăţind concluzia lui Pristanda: că e, până la urmă, … „damă bună".

Pe de altă parte, Efimiţa – *post jucundam juventutem*, dar, în contrast cu Leonida, înainte, totuşi, de *molesta senectus* – e conştientă de superioritatea sa în ordine raţională, şi atunci îşi antrenează soţul într-un joc pe care aceasta îl câştigă în plan logic, deşi îl pierde voluntar în planul expresiei. Departe de a fi retardată mintal – cum crede Leonida: „cap ai, minte ce-ţi mai trebuie ?" –, Efimiţa e o fiinţă raţională; întrebările sale sunt logice şi de bun simţ: „de unde să dea statul leafă dacă nu plătim bir?" şi alte asemenea. Nu de puţine ori, explicaţiile absurde ale lui Leonida sunt admise socratic, Efimiţa exhibând admiraţia necondiţionată faţă de consortul omniscient: „Ei, bobocule, apăi cum le ştii dumneata toate, mai rar cineva !". E de observat aici că replica acesteia vine ca o reparaţie a prestigiului masculin pierdut, imediat după ce supoziţiile lui Leonida privind reacţiunea s-au dovedit iluzorii şi nu mult după ce Efimiţa îl gratulase cu replica letală: „A fost lăsata, secule!". Preeminenţa masculinului, prezentă formal, e subminată şi de subtext cu un rafinament stilistic demn de I. L. Caragiale, câtă vreme, de-a lungul dialogului, apelativele *frate*, *domnule* şi celelalte, toate masculine, sunt transferate femininului, după cum apelativul *soro* e atribuit bărbatului. Să se remarce că până şi prenumele, *Leonida*, are aspect formal feminin (întărit de vocativul *Leonido*), prin terminaţia

[3] În 1981, Bobby Sands, luptător IRA, moare după 66 de zile de grevă a foamei, nereuşind s-o înduplece pe The Iron Lady, rămasă fidelă până la capăt sentinţei: „*crime is crime; it is not political*".

[4] „Căci, într-o ţară în care instituţia duelului e lipsă, onoarea e şi ea un... moft" (Şerban Foarţă).

BDD-V446 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:07:59 UTC)

-a, respectiv *-o*, în timp ce vocativul celălalt, *Miţule*, închipuie, tot formal, masculinul. Transferul (interşanjabil) al genurilor creează o ambiguitate stilistică[5] freudiană care sugerează nu atât estomparea treptată a diferenţelor dintre sexe, consecuţie naturală a senescenţei, cât, mai mult, recunoaşterea tacită a supremaţiei femininului în disputa, nu numai ideatică, pentru dominaţie.

Că numele proprii nu-s, la I. L. Caragiale, întâmplătoare a demonstrat acum aproape un secol Garabet Ibrăileanu. Cât o priveşte pe cealaltă Miţă, din *D-ale carnavalului*, aceasta, în contrast cu prima, se impune prin forţa brută, drept pentru care e botezată *Baston*[6]; ea „se reprezintă, onomastic, instantaneu […], nu întâmplător, căci această alăturare [*Miţa & Baston*] evocă, hazliu, comportamentul *electricei ploieştence*, dornică de a face dreptate cu orice preţ, dar mai ales prin recurgerea la forţă, la violenţă" (cum remarca doamna Ioana Frunzescu într-o teză de doctorat[7]). S-ar mai putea constata, lăsând la o parte pudibonderia, că, dincolo de haz, *bastonul* (*măciuca*, *toiagul*) e încă mai mult decât simbolul violenţei fizice, câtă vreme, în tipologia feminină, personajul caragialian e plasat, alături de alte câteva personaje de aceeaşi esenţă, în categoria „nesăţioaselor erotice".

Aşadar, fără să cadă în exaltări petrarchiste (cum scriam mai sus) ori în cavalerisme donquijoteşti, I. L. Caragiale reflectă eternul feminin în manieră proprie: ironizează superficialitatea culturală, vituperează derapajul moral şi înfăţişează caricatural impostura ca reflex al educaţiei precare, dar le acompaniază cu înţelegere, evitând trivialul expresiei lingvistice, aşa încât, în opera sa, nu vom găsi, oricât am căuta, elemente de stilistică agresivă la adresa femeii. Cât de departe e, în această privinţă, I. L. Caragiale de unele excese misogine ale congenerului său Mihai Eminescu[8].

Vorbind despre misoginismul scriitorilor interbelici, Ioana Pârvulescu[9] ne recomandă să privim chestiunea cu relaxarea pe care ne-o permite distanţa istorică, apoi

[5] Confuzia genurilor poate provoca, din pricina unei traduceri eronate (voit?), comentarii absurde cu nuanţe clare de misoginism. În mare parte scris în franceză de Jeni Acterian, *Jurnalul unei fete greu de mulţumit* conţine o notă de subsol (a editorului?) în care ni se spune că autoarea utilizează masculinul în locul femininului pentru a marca prestanţa („distanţa de sine"). Atât numai că *Je suis obligée de m'y concentrer* e tradus: *sunt constrâns să mă concentrez*, în loc de *sunt constrânsă...* cum ne indică, atât de clar, *e*-ul final din *obligé**e***! (Cf. şi: *je serais secouée de passions comme tout le monde* etc.) Informaţia, la Mirela Vişan, *Jurnalul unei fete greu de mulţumit sau Jurnal intime*?, în „Observator cultural", [nr. 522,] aprilie 2010; http://www.observatorcultural.ro/Jurnalul-unei-fete-greu-de-multumit.

Ce să mai zicem de a doua probă de misoginism indusă de nota comercială evidentă prin aluzia străvezie a adaosului: *greu de mulţumit.* (Titlul în franţuzeşte era simplu: *Journal intime*!)

[6] *Bacillus* e, în latineşte, „baston", de unde neologismul românesc *bacil* „un fel de microb". Atât numai că un om cu baston e mai puternic „la bătaie" decât unul fără baston *in + bacillus*. De aici până la *imbecil* „slab de minte" e doar un mic pas.

[7] *Personajul feminin în teatrul şi proza lui Ion Luca Caragiale*, Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, 2010, p. 146.

[8] Vezi, de ex., versurile de o rară violenţă ale postumei *Femeia – măr de ceartă*: „Femeia? Ce mai este şi acest măr de ceartă, / Cu masca ei de ceară şi mintea ei deşartă, / Cu-nfricoşate patimi în fire de copilă, / Cu fapta fără noimă, când crudă, când cu milă, / A visurilor proprii eternă jucărie? / Un vis tu eşti în minte-i – şi astăzi te mângâie, / Iar mâne te ucide" etc. ...

[9] Ioana Pârvulescu, *Erau interbelicii misogini?*, în „România literară", XXXII, 2000, nr. 6, p. 5; http://www.romlit.ro/erau_interbelicii_misogini

BDD-V446 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:07:59 UTC)

remarcă o fină glisare semantică pe care, dacă o ignorăm, riscăm să nu ne mai putem înţelege. Etimologic, termenul *misogin(ism)* provine din două cuvinte greceşti: *misein* „a urî" şi *gynè* „femeie" (cf. *ginecolog, ginecologie*); prin urmare *misogin* este cel care urăşte femeia pentru că este femeie şi pentru că reprezintă în conştiinţa sa vehiculul răului pe lumea aceasta, simbolul păcatului originar al Evei biblice şi câte altele. Astăzi, după ce statutul femeii în societate s-a modificat radical, iar formele de discriminare sunt sancţionate de lege în Europa şi America, *misogin* nu mai e cel care urăşte femeia, ci acela care „nu o preţuieşte îndeajuns", fapt ce schimbă radical perspectiva analitică.

După această ultimă precizare, spre sfârşitul orei, i-am rugat eu pe studenţi să-şi spună părerea despre eventualul misoginism al lui I. L. Caragiale, fapt ce a produs dezbateri contradictorii. Am profitat de confuzie şi am revenit, cu pedagogie, la subiect, vorbindu-le studenților de pericolul ambiguității termenilor cu care operează judecata critică. Din perspectiva secolelor trecute, când misogin era cel ce urăşte femeia, I. L. Caragiale nu e nicidecum misogin, pentru simplul motiv că n-a urât niciodată femeia în „calitatea" ei de aparținătoare a sexului opus. Din pespectivă contemporană – dar oare avem noi dreptul să-l judecăm pe I. L. Caragiale după standardele actuale? –, scriitorul ar putea fi considerat misogin, însă numai în măsura în care acesta acceptă tacit statutul social de rangul al doilea al femeii, cu alte cuvinte fiindcă „nu o prețuiește îndeajuns". Dar chiar și această ultimă perspectivă se arată șubredă, întrucât este de multe ori contrazisă de personaje memorabile precum ironica Efimița, superioară în ordine rațională față de consort, sau... „bărbata" Zoe, „dama bună" care, într-o lume a bărbaților, face și desface toate jocurile în *O scrisoare pierdută.*

MISOGINY AND GENDER BLURRING IN CARAGIALE'S WORKS
(*Abstract*)

The article discusses the development of a literature course that has tackled the issue of Caragiale`s misogyny. After presenting evidence for and against, conflicting conclusions have been reached. Judged by the criteria of his times, Caragiale was not a misogynist because he did not hate women. On the other hand, if judged by contemporary criteria pertaining to the issue, one could argue for the author`s misogyny. This, however, is acceptable only if Caragiale is proven as a supporter of the period`s standards related to women`s social position.

Cuvinte-cheie: *misoginism, I. L. Caragiale, poziția socială a femeii, gen gramatical.*
Keywords: *misoginy, I. L. Caragiale, women's social position, grammatical gender.*

Universitatea „Aurel Vlaicu"
Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale
Arad, str. Elena Drăgoi, 2
ifuneriu@gmail.com

BDD-V446 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:07:59 UTC)